

Aliya'nın Fikirlerinde İnsan ve Saygınlığı

Ali CANÇELİK*

Giriş

Aliya İzzetbegoviç, her söyleminde ve tavrında kendi fikir ve kanaatlerini ileri sürerken içinde ne var ise onu hissettirmekte ve ortaya koymaktadır. Kendinde olandan fazlasını ileri sürmek onun için hiçbir zaman söz konusu olmamaktadır. Bazen yaptıklarının neticelerine bile katlanıp katlanamayacağını bilmediğini söyleyecek kadar açık sözlü ve şeffaftır: “Sık sık, özellikle de hemen verdiğim kararlardan sonraki günlerde beni bekleyen şeylere katlanabilecek cesarete sahip olup olmadığımı merak ettim.”¹

Bir konu hakkında fikir ileri sürerken onun hayattaki karşılığına da bakmaktadır. Teori ve pratik ilişkisi ve dengesi söz konusudur. Tıpkı ruh-beden ilişkisinde olduğu gibi. Tespitleri, mutlaka bir gözleme, tecrübeye veya bunlardan hareketle kuvvetli öngörülere dayanmaktadır. Öngörülerinde önyargılar görülmez. Bazı tespit ve yorumlarında kendi hata payını da işin içine katmaktan geri durmaz.

Onun fikirlerinde insan ve onun saygınlığına dair notlar da gözlem, tecrübe ve bunlardan hareketle öngörülerine dayanmaktadır. Başkalarının tecrübe ve gözlemlerini kendi meselelerine de ustalıkla transfer edebilmiştir. Tebliğimizde Türkiye'deki dini ve sosyal hayatımızdaki açmazlarımız için biz de bu yöntemi kullanıp zaman zaman Aliya'nın tespit ve yorumlarını kendi meselemize projektör gibi tutmaya çalışacağız.

Aliya Özgürlüğe Kaçışım adlı kitabının ilk bölümünü “Hayat, İnsanlar ve Özgürlük” konularına ayırır. Bu kendi düşüncesine göre de aslında tam olması gereken yerdedir. Çünkü hayatta insan özgür değilse başka bir konuya geçiş yapmak, işlemek ve işletmek mümkün değildir. İlk bölümünün ilk notu şudur: “Hayatın anlamını kaybetmişsem ölmeliyim.”²

¹ Aliya İzzetbegoviç Özgürlüğe Kaçışım, çev. Hasan Tuncay Başoğlu, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 19.

* Dr. Öğt. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli, Türkiye. alicancelik@gmail.com; ali.cancelik@kocaeli.edu.tr

² İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 1.

Hayatın anlamı kendine hastır. İnsan da kendine hastır. Hayatın anlamını ve gayesini insan kendisi bizzat aramalıdır. Çünkü bu “gaye” bizzat insanın kendi arayışı sonucu insanda oluşan bir ufuk çizgisidir. İnsanın serüveni, hayatın haricî ve geçici anlamlarını atmaya ve bizzat hayatın içinde kendine has ve kalıcı olan anlamı bulma çabasıyla doludur. Kalıcı olan ise Aliya’nın bir sanat eserini yorumlarken kullandığı “sonluluk içinde sonsuzluk” ibaresinde ifadesini bulmaktadır. İnsanın “kötü” ve “geçici” olana ait ne varsa atması ve ruhuna ait “iyi” ve “kalıcı” olanı bulması ana amaçlardandır.

Tebliğde Aliya’nın satırlarında insana dair tespit ve yorumlarına yer verilmekte ve üzerinde değerlendirme yapılmaktadır. Aliya, sadece insan ve insanla ilgili yorumlar yaparken ve fikirler ileri sürerken en fazla onun “saygınlığı” üzerinde durur. Saygınlık beraberinde “ahlak” konusunu getirir.

Tespit ve yorumlara bakıldığında görülmektedir ki, insan saygınlığı kendi eliyle de zedeleyebilir veya yitirebilir. Onu zedeleyen etken, sosyal ve siyasi unsurlar da olabilir. Burada sosyal ve siyasi engellerin yol açtığı ahlaksızlaştırmaya dair tespitler devreye girer.

Aliya’ya göre insanın saygınlığı, Allah’ın onu muhatap almasından gelmektedir. Bu saygınlık, ancak ve ancak insanın iradesiyle, ruhundan kaynaklanarak hareket etmesi suretiyle muhafaza edilebilir. Bunu ortadan kaldıran insanın kendisi de olsa, toplumsal veya siyasi güç de olsa bir ahlaksızlık problemine düşülmektedir. Burada bir ahlak tanımından ziyade içine düşülen ahlaksızlıklarla ilgili tespitler söz konusudur. Bu problemlerle ilgili de Aliya’nın tespitleri paylaşılmakta ve değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada Aliya’nın bu konuyla ilgili görüşlerini yoğun şekilde sergilediği Özgürlüğe Kaçışım adlı eserinden, özellikle de “İnsan Hayat ve Özgürlük” ve “Din ve Ahlak” bölümlerinden yararlanılmıştır.

İnsan ve Saygınlığı

Aliya’ya göre insanın izzet ve şerefi, Cenâb-ı Allah’a muhatap olmasından gelir. Her şeyden önce böyle bir düşünce insanın saygınlığının nereden geldiği ve bunun zedelenmesinin, ortadan kaldırılmasının nereye karşı olduğu konusunda bir fikir vermektedir: “İnsanın şerefi,

Allah'ın onu emir ve yasaklarına muhatap olmaya layık ve dolayısıyla mükellef kılması olmasında yatar.”³

Burada muhatap olmak önemlidir. İnsanın kendine mahsus bir varlık olarak ortaya çıkması muhatap alınmasında yatmaktadır. Bu muhataplıkta bir cebrîlik söz konusu değildir. İnsan iradesiyle muhataptır ve bir karar/tercih sahibidir. Nitekim dünyaya gönderildiği zaman insan, bütün canlıların içinde, iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış arasında tercih etme özelliğine sahip tek varlıktır. İnsanın tercih etme iradesinin çeşitli sebeplerle ortadan kaldırılması insanın saygınlığının tanınmaması anlamına gelmektedir. Bu noktadan sonra iradesi elinden alınmış insanın kendi ruhundan kaynaklanmayan bir itaat sergilemesi dolayısıyla ahlaksızlığı başlamakta. Bundan dolayı, Aliya bu sebeplerin ayrıntılarına pek girmez ve hiçbirini masum bulmaz.

Benlik ve Tutarlılık

Kişinin, kendi'nin/ben'inin farkında olması; kendi söylem ve hareketlerinden netice çıkarabilmesi, yani kendi perspektifinden başladığı işi vs sonuçlandırabilmesi; bunları yaparken olumsuz bile olsa bir tutarlılık için olması insan olmanın ilk şartıdır:

“Kişinin kendi benliğinin olması, onun farkında bulunması, onu savunması, -bu ‘Beni’in ne anlama gelebileceğine bakılmaksızın- insan olmanın ilk şartıdır. Bazen eğer kendi tavrından neticeler çıkarmada tutarlı ve buna hazır ise- menfi bir kahramanın kaderine saygı ve ilgi duymamızın sebebi budur.”⁴

Hayat Hissine Sahip Olmak

İnsanın kaybetmemesi gereken önemli bir özelliği hayat hissidir. Oysa metropoller zamanla bu hissi almakta ve daha da beteri, bu hissi veren tabiat unsurlarını yok etmekte ve ona düşman etmektedir:

“Metropolün insanlar üzerinde garip bir etkisi var. Bir metropol tarafından zehirlenmiş olan bir adam, bu dünyaya geldiğinde sahip olduğu doğrudan hayat hissini kaybeder

³ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 50.

⁴ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 20.

Tabiattan, denizden, gökyüzünden ve bulutlardan nefret etmeye başlar ve tıpkı kapsamlı bir şekilde tatbik edilmiş herhangi bir zehire tiryaki olması gibi bir tiryaki halini alır.”⁵

Rüya: Bizi İnsan Kılan Şey

Aliya, ideal insanın hayalini ve rüyasını görmenin ve onun peşinde gayret sarf etmenin bizi insan kılan en önemli bir unsur olduğunu belirtir. Bu konuda realistlere itiraz yönelir: Realistler, insan hakkında düşündüğümüz veya söylediğimiz şeylerin hakikatten ziyade, aşırı idealizm olduğu şeklinde bir itiraz ileri sürerler. Evet, insanlardan ziyade arzularımızdan; insanın ne olduğundan ziyade ne olması gerektiğinden bahsediyor olmamız mümkündür. Bu doğru olabilir. Ama bütün bunlara rağmen insanın nasıl bir şey olduğuna dair bu güzel rüya, bizi insan kılan şeydir.”⁶

Aliya ideal insan peşinde koşma anlamında dile getirdiği rüya/hayal meselesini sadece insan olmanın bir kanıtı olarak ileri sürmez. Aynı zamanda onu, hayatımızı tahammül edilir kılan bir unsur olarak tanımlar. O olmadığı zaman “insanlığın meyyal olduğu her türden kötülüğe ve gaddarlığa mahkûm oluruz.”⁷ düşüncesindedir.

Mide-Ruh Kombinasyonu

“Allah’ın elçisi Hz. Yahve Şeytan’a onun insan üzerindeki nüfuzunun en güçlü olduğu zamanı sorduğunda şeytan şöyle cevaplar: ‘İnsan yeterince yemek yediği ve yeterince içtiği zaman.’⁸

İnsan, Tektir

“İnsan, tektir.” der. İnsan bir topluluğa ya da halka mensup olmakla onların genel özelliklerini almış kabul edilemez. Hatta bir topluluk için genellemeye karşıdır. Hegel’in Tarih Felsefesi’nde Hintliler, Çinliler ve siyahîler için çok fena imajlar çizer. Siyahî insanların tabiatlarında insanlığa benzer hiçbir şeyin olmadığını; beşeri değersizliğin inanılmaz seviyelere ulaşabileceğini; Çin’in şeref hissini tanımadığını, hâkim duygunun kölelik

⁵ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 21.

⁶ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 9.

⁷ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 10.

⁸ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 22.

olduğunu söyler. Aliya, bu ifadelerin çok açık bir ırkçılık ve Avrupa merkezilik taşıdığını belirtir ve şöyle der: “Ahlaklı (ya da ahlaksız) olan ferttir, halk değildir; dolayısıyla herhangi bir genelleme yapılamaz.”⁹

Sanatkâr olan bir insan, sadece kendi elemi çizebilir. Hiç kimse başka birinin duygularını, özellikle elemi tasvir edemez.¹⁰ Bu, onun yaşanmışlığından kaynaklanır. İnsanın kendi elemi başka bir sanat eserinde görmesi de kendi yaşanmışlığı ile mümkündür. Buradan hareketle denilebilir ki, Aliya’da bir fikre ve hisse sahip olmak onu yaşamak, tecrübe etmekle mümkündür. Tıpkı, Mevlânâ’nın aşkın ne olduğunu soran birine “Ben ol da bil.” demesi gibidir.

Aliya, insanın şahsî tecrübelerini sadece bilim ve sosyal hayat açısından değerlendirmeyiz. Dinî hayatta da şahsî tecrübe söz konusudur. Bunu, oruçla ilgili şu sözlerinde görmekteyiz: “Oruçta gerçekten insanî olan –kelimenin müsbet anlamında- bir şeyler var. Elbette bu tahlil edilemez, ispatlanamaz da. Çünkü mahza şahsî bir tecrübedir.”¹¹

Yalnızlık/İnziva: İnsan/kişi Olmanın Göstergesi:

İnsanın kendisini tanıması kendi başına kalabilmesi ile mümkündür. Ne kadar insan olursa yalnızlığa o kadar çabalar. Sürekli bir meşguliyet, sürekli bir kalabalık arayışı insanın kendisinden kaçmasıdır. Bu, kendi başına yetersizliğinin göstergesidir.

“İnsan ‘sosyal bir hayvan’ değildir. Ne kadar insan olursa o kadar kişi halini alır. Sıradan (ortalama) bir insan, diğer insanları sevdiği için değil fakat kendi kendine yetersiz olduğu için sosyal ve gırgindir. Bu, tekdüzelikten, boşluktan, kişinin kendi hayatından kaçıştır. Sathî bir kişi, yalnız kalmayı sevmez; bunun tersi de doğrudur. Hakikî bir ruhanî adam, bir rahip, bir münzevî tüm hayatı boyunca yalnız kalabilir.”¹²

Aliya meseleler hakkında görüşler ileri sürerken Batılı yazar ve düşünürlerin de fikirlerini göstermektedir. Yalnızlık bir sorun olarak görülür mesela. Bazılarına göre insan, inziva ile insan olabilmekteyken bazılarına göre başkaları aracılığıyla insan olabilir. İki fikir arasında Aliya bizim kültürümüze ait olanı seçmektedir. Nitekim bu, insanın yalnız

⁹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 1-2.

¹⁰ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 3.

¹¹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 3.

¹² İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 36.

kalabilerek kişi olacağını ifade ettiği alıntıda görölmektedir. Bu Yahya Kemal'in şu mısralarına da yansımaktadır: *Esef etmez güneşin şimdi neler yıktığına*

*Serviler şehri dalar kendi iç aydınlığına*¹³

Yahya Kemal'in i aydınlık olarak ifade ettiği insana özgü hal, Aliya'da insan olmanın gereği olarak ifadesini bulmaktadır: "İnziva Sorunu. Bazıları bunun insanın kendi insanlığını tasdik veya tecrübe etmesinin tek yolu olduğunu düşünür. Başkaları ise tam aksini düşünür: İnsan ancak başka insanlar arasında insan olabilir ve insan olarak kalabilir. Yeni nesil Alman yazarlarından Patrick Süskind, Güvercin adlı hikâyesini sadece, insanın inzivada insanlığını kaybettiğini ve insanî varlığın ancak diğer insanlar arasında insanî olabileceğini göstermek üzere yazmıştır."¹⁴

Ana Gaye: Daha Fazla İnsana Benzemek

İnsan olabilmek Aliya için en esaslı ve öncelikli meseledir. İnsan olmak, kendi olmak ve dürüst olmakla eşdeğerdir. Mükemmel olmayı başarabilmek mümkün olmasa da onun alternatifini olarak yapılabilecek şey, daha fazla insana benzeme yolunda gayret göstermektir:

"Mükemmeli başaramayız; fakat yapabileceğimiz bir şey daha var: Daha fazla insan olmak için her insanın daha fazla insana benzemesi için daimî olarak gayret gösterebiliriz."¹⁵

Dürüslük ve Bilgi

Birçok konuda insanlara hoşgörölü davranan Aliya, dürüst insanda bayağılık ve beceriksizliğe tahammül edemediğini söylemektedir:

"... Tabi şu konuda bir ikilemim yoktu: Dürüslük bilgiden üstündür; ama iyi ve dürüst bir insanın bayağılığını ve beceriksizliğini gerçekten affetmeyi başaramadığımı itiraf etmek zorundayım. Daima şöyle bir ideali hayal etmişimdir: *İyi ve dürüst, ama aynı zamanda tecrübeli ve gerçekçi bir adam*. Bunlar, tek bir kişide toplanabilir mi yoksa bu sadece şanslı bir tesadüf müdür?"¹⁶

¹³ Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök kubemiz*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2001), 31.

¹⁴ İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 39.

¹⁵ İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 37.

¹⁶ İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 37.

Ahlak ile İlgili Tespit ve Yorumları

İyi-Kötü İnsan

Aliya için fikirlerin ne olduğunun önemi yoktur. Bütün fikirler, insanın iyi mi kötü mü olduğuna verilecek cevaptan sonra belirlenebilecektir. Dolayısıyla *fikir, ahlaktan bağımsız olarak iyi olamamaktadır*:

“Bana görüşlerini sunan birine şunu söylemek isterdim: Senin fikirlerine, sözde kanaatlerine, dünya görüşüne veya her ne şekilde adlandırırsan adlandır, ona ilgim yok. *Beni ilgilendiren tek ve önemi olan tek şey, senin nasıl biri olduğundur. İyi bir insan mısın yoksa kötü mü? Gerçekte tüm hikâyelerin, hatta hareketlerin ancak senin kim olduğun sorusuna cevap bulmama yardım ettikleri sürece ilginçtir.*”¹⁷

Ahlakîlik ve Ahlak Konuşmaları

Aliya'nın birçok görüşleri görünen ile görünmeyen arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmakta ve normal şartlarda insana tat vermesi gerekirken vermeyen işlere dair net açıklamalar getirmektedir. Ahlak konusu Aliya'nın insan ve onun saygınlığında ve insanın tabi reflekslerinde daima karşımıza çıkmaktadır: “Niçin daima ahlakîliği takdir ederiz de ahlâk konuşmalarını küçümseriz? Çünkü ahlakilik bir harekettir, ahlak konuşmaları ise bir sözdür. Ahlâkîlik kendinize yönelik bir taleptir, ahlak konuşmaları ise başkalarına yönelik bir taleptir. Ahlâkîlik daima ahlâkî olmasına karşın ahlâk konuşmalarının çoğu kere riyakâr, dolayısıyla gayriahlakî oluşunun sebebi budur.”¹⁸

Saygınlığın Ölçüsü: Ahlakî Büyüklüğü; İyiliği Temsili

Aliya'nın nazarında insanların büyüklüğünün, dolayısıyla da saygınlığının derecesi, sosyal önemiyle, işgal ettiği makam ve ünvanla değil, ahlâkî ikilemin büyüklüğü ve iyiyi veya kötüyü temsil ettiği oranda ölçülür. İnsanın tercih etme kabiliyeti burada kendini göstermekte ve saygınlığını belirlemektedir: “Edebiyatta bir kahramanın büyüklüğü onun sosyal önemiyle değil, temsil ettiği ahlâkî ikilemin büyüklüğüyle ölçülür. Bir karakter sosyal mertebesine, unvan ve makamına bakılmaksızın, bir romanda *iyiyi ve kötüyü temsil ettiği zaman* büyük olur. *Bir romanda hükümdarın önemsiz bir karakter olmasına rağmen hizmetkârın kahraman olmasının sebebi budur.* Bunun sebebi, yazarın yazarken bizi

¹⁷ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 38.

¹⁸ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 39.

kahramanın ruhuna götürmesi, buna karşın gerçek hayatta insanların dış yüzünü tanımamızdır. Bir insan yıllardır yakınımızda (işte veya çevremizde) yaşıyor olabilir ve biz onu tanıdığımızı sanabiliriz. Oysa o gerçekte bildiğimiz tam da isim, meslek, mâlî durum ve sosyal konum gibi hiçbir ahlakî değer taşımayan şeylerdir. O kişi hakkında hakikaten önemli olan ve sadece yazarın bize söyleyebileceği şeyi genellikle bilinmeksizin kalır.”¹⁹

Aliya, birçok iyi vasıfların yanında insanı ölümsüz kılan özelliğin *sevgi ve iyi huyluluk* olduğunu ileri sürer:

“Tanıdığım biri öldü. Ölüm ilanını okurken şöyle düşündüm: Güçleri veya katılıkları sebebiyle korktuğumuz insanlar vardır; yine hikmetleri veya farklı türden bir üstünlükleri sebebiyle saygı duyduğumuz, faziletleri sebebiyle beğendiğimiz ve nihayet iyi huylulukları sevdiğimiz insanlar vardır. Öldükleri zaman, hakikî bir hüznle ve telafi edilemez bir kayıp hissiyle hatırladığımız tek kişi sonuncusudur. Bana göre bu, sadece sevgi ve iyi huyluluğun zaman ve unutulmaya diğer her şeyden daha çok direnen ve ölüm dâhil hiçbir şeyin sorgulayamadığı değerler olduğunun daimî bir delili durumundadır. Bir anlamda sevgi ve iyi huyluluk insanî ölümsüzlüğü ispatlar.”²⁰

Kalpsiz Ahlak

Aliya, Dickens’in David Capperfield adlı romanında bir tür ahlak ile karşılaşır. Formal ahlak olarak adlandırılan bu anlayışa göre korkunç bir terbiye sistemi vardır. Bunu tasarlayan Bay Murdstone ile kızkardeşi kötü insan değillerdir ama kalpsizdir. Zira karakterler ve sahneler, öldürücü bir soğukluk yaymaktadır ve bir tür acımasız bir nizamı ve merhametsizliği ortaya çıkarmaktadır.

Aliya romana dair değerlendirmelerde bulunur ve sonunda şu şekilde dua eder: “Allahım! Dürüst ama kalbi olmayan doğru insanlardan sana sığınırım. Allahım! Beni onların kalpsiz dürüstlüğünden koru.”²¹

Aliya’nın değindiği noktada aslında İslam’ın insanın zaaflarını dikkate alarak kural ve uygulamaları ortaya koyduğu ve cezalandırmasında bile merhamete dayandığı; insanın kişisel kin ve ihtirasına yer vermediği görülmektedir. Ceza verilen kişilere lanet okunmaması

¹⁹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 16.

²⁰ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 42.

²¹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 16-17.

hakkında bazı hadis-i şerifler mevcuttur.²²Aliya'nın buradaki yorumu İslam'ın bu yönüne dikkatleri çekmektedir aynı zamanda.

Mükâfat Beklentisi Ahlaksızlıktır; İşi Önemsizleştirir

Mükâfat bir karşılık olması dolayısıyla bir işi mükâfat için yapmak çıkar için yapmak anlamına gelmektedir. Ayrıca bir mükâfat belirleme yapılan işi önemsizleştirmektedir:

“Hakikaten hiçbir iyi olan amel mükâfatsız kalmaz; çünkü mükâfat eşzamanlıdır. ... İyi bir iş ile mükâfatı neşen ile gölgesi gibi birbirinden ayrılmaz. Zihninizdeki mükâfat onu sadece önemsizleştirir.”²³

“... Allah, ahlakî davranışın anlamının garantisidir. Anlam ahlakiliğin zorunlu bir niteliğidir; çünkü ahlakilik maksada yönelik değildir ve bu tür bir anlam hayat sahibi bir Tanrı'yı gerektirir.”²⁴

Ruhtan Kaynaklanan Söylem ve Davranışlar

“Hiçbir dolandırıcıyı sözde namuslu bir vatandaştan daha fazla sevdiğiniz oldu mu? Hiç sebebini merak ettiniz mi? Kanaatimce bu, dolandırıcının daha özgün ve daha kendisi olması sebebiyle böyle olabilir. O neyse odur. Namuslu bir vatandaş çoğunlukla kendisine ait olmayan, üzerine vaz' edilmiş bir kanuna göre hareket eder; dolandırıcı ise kendisine uyduğu şekilde, kendi kanununa göre hareket eder. Bu, cürümden hoşlanmak anlamına gelmediği gibi suçu ve günahı onaylamak anlamına gelmez; bu, şahsiyetin diğer parçasıyla ilgili bir şeydir. Biz, kendi kendisinin yasak koyucusu olan bir insandan hoşlanırız. Aksine ahlaklı bir insanın hareketlerinden hoşlanırız, kendisinden değil; çünkü o itaat eder ve itaat bir özgür olmama biçimidir. *Ruhtan kaynaklanmayan bir kanuna göre yapılan hareketler kolaylıkla nefret ettirici olabilir.* ... Ibsen'inBrand'ı 'Ne olmak istersen ol, ama daima kendine karşı samimi ol.' der. Bazı aşırı durumlarda bir dolandırıcı, hür bir insan olarak; ahlaklı bir insan ise kaidelerin esiri olarak görülür. Bu tür bir seçimle karşılaştığımızda spontan sempatilerimiz

²²4477... Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a)'a içki içmiş olan bir adam getirildi. Rasûlullah (s.a): “Ona vurunuz!” buyurdu. Ebu Hureyre (r.a) der ki: “Bizden kimi eli, kimi ayakkabısı, kimi de elbisesi ile vurdu. Ayrılınca (dövme işi bitince) topluluktan birisi: “Allah seni rezil rüsvay etsin” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): “Öyle demeyiniz, ona karşı şeytana yardım etmeyiniz.” buyurdu.(Buhârî, Hudûd, 4; Müslim, Hudûd, 35; EbûDâvud, 35, 36; Tirmizî, Hudûd,14,. 15.)

²³ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 43.

²⁴ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 49.

hür insan tarafındadır. Bir esire acınabilir, ama hiç kimse kendisini onunla özdeşleştirmek istemez.”²⁵

“Kanuna riayet eden doğru bir insan zorunlu olarak ahlaklı biri değildir. Davranışın şekli doğruluğu alışkanlığın veya korkunun neticesi olabilir. Alışkanlık ahlaklı olmak değildir, hele korku hiç değildir. Sadece vicdana dayalı hareketler, hakikaten ahlakidir. Tıpkı namaz ve oruç gibi vicdanî bir karar vermek zorunda oluşum gibi, iyi ve dürüstçe davranmak için de vicdanî bir karar vermem gerekir; böyle bir karar verebilmek için ise diğer seçeneğin bana açık olması zorunludur. *Hadımlıknamusluk örneği değildir; tıpkı zayıflığın fazilet olmaması gibi.*”²⁶

Dâhili İşlem: Düşünce ve Tahayyül

İnsan, çok okumakla değil ancak okuduklarını, edindiği bilgiyi tasnif ve organize ederek onları aktif ve uygulanabilir hale getirebilir. Aksi halde insan kendisine has, sorgulama ve tercih, yani düşünme özelliğini kaybetmektedir. Düşünce, dâhili bir işlemdir ve bu yapılmazsa insan, ahmaklığa düşmektedir: “Aşırı okuma bizi daha zeki kılmaz. Bazı insanlar kitapları basitçe ‘yutarlar’. Onlar bunu yaparken ‘dindirmek’, okunanı işlemek, hazmetmek ve anlamak için gerekli zorunlu düşünce fasıllarına riayet etmezler. Bu tür insanlar konuşurken, Hegel, Heidegger ve Marx’tan bazı parçalar ham olarak işlenmemiş halde çıkar. Bir arının poleni bala dönüştürmesinin ‘dâhili’ çalışma ve zaman gerektirmesi gibi okuma da şahsî bir katkı gerektirir.”²⁷

Dâhilî bir işlemde geçmeyen, yani zorunlu düşünce aşamalarında işlenmeyen bilginin düşürdüğü ahmaklık kendine mahsus bir özelliktir der Aliya: “Aptal bir köylüden bahsedilip bahsedilemeyeceğini bilemiyorum. Aptallık sözde aydın olan ahmaklarda çok yaygındır. Bu, aptallığın en tiksindirici ve en açık biçimidir. *Sahte bilginlik, aptallığı gizlemekten ziyâde ifşa eder.* Aptallık orada en vazih şekilde mevcuttur. Bu tür bir aptallığı köylülerde asla görmedim.”²⁸

²⁵ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 19.

²⁶ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 46.

²⁷ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 4.

²⁸ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 4.

Düşünce bir binayı ayakta tutan en önemli unsurdur. Ona göre cüretkâr bir binayı bir arada tutan şey, onun temel denge ve oranları içindeki düşünce olmasıdır.²⁹ İnsanı da aynı şekilde cüretkâr şekilde kendi ayakları üstünde tutan en önemli unsur denge ve düşüncedir.

İnsanın düşünce geliştirilmesinin önünde duran ve düşülmesi çabuk bir engel vardır o da taklittir. Aliya'ya göre "Taklit, en açık kabul ve onaylama biçimidir."³⁰

Aynı kelimelerin hakikati açığa çıkarabileceği gibi hakikati gizleyebileceğini vurgular. Yorumunu burada bitiren Aliya, aslında bir yandan hakikatin kelimeleri sanılanların aslında birer perde olduğunu da ima etmiş olmaktadır. O perdeleri insanın bizzat kendisinin fark etmesi ve kaldırması gerekir. Aksi halde perdelerle çevrili bir hayata devam etmek kaçınılmazdır.

Tahayyül

Aliya için dâhili işlemlerin birisi de hayal etmektir. Çok zor durumlardan insan, tahayyül gücüyle kurtulabilir. Kendisi bunu hapiste tecrübe etmiş olsa da hayatın insanı zaafa sürükleyen ağır sınamaları karşısında tayahhül mekanizması yine insanın kurtuluşunun bir aracı olmaktadır:

"İnsan hapiste çok ciddî bir sınamadan geçmek durumundadır. Yıllar süren bir yalnızlık ve mahrumiyet döneminden sonra ancak kuvvetli ruh sahibi biri herhangi bir zaaf ve duygusuzluk alameti olmaksızın oradan ayrılabilir. Bu, tüm güçlülere rağmen onun derûnî hayatının sıkıcı olmadığını ve inziva halinde dahi düşünceleri ve hayal oyunları ile kendisini eğlendirdiğinin alametidir. Bedeni parmaklıklar arkasındayken ruhu sevdikleriyle birlikte olabilmiş, -uzak ülkede olsa bile- bir tiyatro gösterisini zihninde 'seyredebilmiştir.'³¹

Sorgulamak (Hikmet-Lâkaytlık)

İnsanın soru sorma, bir arayış içinde olması kaçınılmazdır. Sorulan soruların cevap bulması söz konusu olmasa da onların peşinde olması gerekir. Cevap bulamasa da soru soranla, sorusuz cevapsız duran insan arasında fark vardır. Biri hikmetin peşinde, diğeri ise kayıtsızdır:

²⁹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 6.

³⁰ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 6.

³¹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 25.

“Zor ve en esaslı sorulara yani hayat ve ölümle, özellikle de ölümle ilgili sorulara gelince bazıları bunları kendisine sormaya bazıları da sormaktan sakınmaya devam eder. Fakat hiçbiri cevap bulamaz. İlk bakışta netice aynıdır. Fakat bu iki grup insan arasındaki fark derindir. Tıpkı hikmet ile lakaylık arasındaki fark gibi.”³²

Nakıs İnsan Yoktur Gayrisamimi İnsan Vardır

Aliya, Tolstoy, Hugo ve Dostoyevsky ve Rousseau'nun eserlerini okur ve insanların kendileriyle yüzleşmeleri konusunda bir kanaate varır. Bu kanaati, insanın noksanlık sahibi olmasından ziyade samimiyetsizliğine odaklanmaktadır. Zira noksanlık, bir başka insana göre değerlendirilince görünür. Oysa her insan kendi başına müstakil özelliği olan bir varlıktır. Yine kendi ifadesiyle “İnsan tektir.” Ancak Aliya, insanı başkalarına kıyasla görünür hale gelen özelliklerin eksiklik ve fazlalığına bakmıyor; insanın kendisine karşı samimi olmasına bakıyor. Ancak yüzleşebilirse kendisi olabilecektir. “Hiçkimse hatta dâhi olarak gördüğümüz insanlar bile rezillik ve zaafardan azade değildirler. Tek fark, insanların bunu kendileri ve başkalarına itiraf etmeye ne kadar istekli olduklarıdır. Ruhu aynı anda hem zehirleyen hem de arıtan bir çatışma içinde, kişinin hayatındaki tüm günahlarla ve başarısızlıklarla cesaretli şekilde yüzleşmesi; bu ancak gerçekten cesur ve büyük bir adamın yapabileceği bir şeydir. *Nakıs insan yoktur, sadece gayrisamimi insan vardır.*”³³

Aliya, samimiyeti, ahlak ile ilişkilendirmektedir. Eğer pişmanlık samimi ise ahlakidir ve geçerlidir. Hatta bu yönüyle günahsız insanın durumundan daha iyidir: “Pişmanlık eğer samimi ise en üst seviyeden ahlakî bir kategoridir. Kanaatimce günah işlememiş (ki böyleleri vardır) onlardan daha iyidir. Sözde günahsız insanlara karşı daima bir antipatim olmuştur. ... Belki de bunun sebebi günahsız da mükemmel de olmayışımıdır.”³⁴

Rol yapmamak

İnsan, içinde bulunduğu hale göre davranmalıdır. Yani acı çekiyorsa da seviniyorsa da bunların zıddı bir duygu sergisine gerek görmez. Korkular da buna dâhildir. “Gerçek trajedi

³² İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 25.

³³ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 25-26.

³⁴ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 29.

anlarında, rol yapmanın ya da halinden memnun bir kederin yeri yoktur.”³⁵ diyen Aliya hiçbir zaman korkularını ve acılarını gizlememiş ama onların üstesinden gelmesi gerektiğini söylemiş ve öyle de yapmıştır. Bir toplantıya giderken kendisini caddede gören bir bayanın “Başkan! Korkmuyor musun?” sorusuna karşılık, “Korkuyorum ama yürümek zorundayım.” cevabını verir. Bu zorunluluğu muhtelif yerlerde dile getirmektedir. Birisi şu şekildedir: “*Tüm olanlara katlanmamın bir sebebi var. Bu sebep sadece bir tane; ama yeterli: Katlanmak zorundayım.*”³⁶

İnsanın Değişmesi (Fikir-Duygu)

Aliya’ya göre insan fikirleriyle değil duygularıyla onu var eden karakteristik özellikleriyle tarif edilebilir. İnsan, fikirleri değiştiğinde de aynı insan olarak kalabilir; sadece duyguları değiştiği zaman onun değişmesinden bahsedilebilir: “*Bir insan fikirleri ile değil duyguları ile tarif edilir. İnsan fikirlerini tamamen değiştirebilir ve aynı kişi olarak kalabilir. Bir insanın ancak duyguları değiştiğinde onun değişmesinden bahsedebiliriz. Denilebilir ki, biz hissî olarak yöneldiğimiz veya bağlantılı olduğumuz şeyi daha kolay elde etmemize katkıda bulunacakları inancıyla benimseriz fikirleri.*”³⁷

Buradaki duygu, ruha en yakın olan şeydir Aliya’ya göre. Zira fikirler ve eylemler şartlara göre değişebilir; ancak değişmeyen şey, ruhî olandır ve bu da histir: “*Mesa Selimoviç ‘İnsan düşündüğü değil, yaptığı şeydir.’ der (Derviş ve Ölüm). Yorumum: Düşündüğüm şey değilim, hele yaptığım hiç. Her ikisi de açıkça şartlara bağlıdır. Ben istediğim ve hissettiğim şeyim. Düşünce ‘benim dışımda’dır, hareketlerim daha ‘yabancı’, daha da ‘dışarıda’dır. Hisler, eğer ruhun kendisi değilse ona en yakın olandır.*”³⁸

Cebrî tektiplik

Saygınlık konusunda Aliya’nın sıklıkla dikkat çektiği nokta “cebrîlik” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir baskı karşısında insanın içinden gelmediği gibi davranması, yani olduğu gibi davranmaması anlamına gelmektedir. Bu, sözlerin ve davranışların ruhtan kaynaklanmaması şeklinde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla insanı ikili olmaya ve ahlaksızlığa

³⁵ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 7.

³⁶ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 3.

³⁷ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 31.

³⁸ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 32.

sürüklemektedir. Özgürlüğe Kaçışım'da Milan Kundera'nın Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği romanında, cebrî tektiplik aşağılanmanın işareti³⁹ olarak yorumlanmaktadır. Aliya, oradan yaptığı alıntıya bir itiraz getirmez. Bu, onun kabul ettiği veya tespitinde tereddüt yaşamadığı anlamına gelmektedir; zira gerek itiraz ettiği gerekse tereddüt gösterdiği alıntılarda bunları belirtmektedir. Buradan hareketle cebrî tektipliğin düşüncede olduğu kadar biçimde de görüldüğü ve bunların da insanın saygınlığına zarar verdiği ifade edilebilir. Özellikle masum gerekçelerle mensuplarına başka kitap okutmayan ve tek tip veya çok sınırlı ölçülerde kıyafetler giydirenlerin aslında mensubu olan fertlerini nasıl bir pozisyona düşürdükleri kendini göstermektedir. Ayrıca, aynı tip kostümlerin toplumda az ya da çok bir ayrışmaya sebep olduğu da söylenebilir. Belli bir kostüm bir insanı, kendisi olmaktan ziyade kendisine biçilen rolleri oynayan bir oyuncu yapmaktadır. Dolayısıyla insanın kendisini bulma süreci hiçbir zaman başlamış olmayacaktır. Bunun için de insanın kendi içinde olanı söyleyebilmesi gerekir. Aliya, kişisel duygu ve düşüncelerin söylenmediği ortamları toplama kampına benzetmektedir.⁴⁰

İnsanın Şerefi ile Sarhoşluk

Aliya'nın en önemli özelliklerinden birisi de hangi fikirde olursa olsun ve hatta hangi yanlışlıklar içinde olursa olsun bir insanın söylediği güzel bir söz ve davranışa kendi fikirlerinde yer vermesidir. Aslında bu bile onun bizzat insanın saygınlığına verdiği önemi göstermektedir. Bunun en bariz örneklerinden biri de Drina Köprüsü kitabıyla Nobel Ödülü almış, eserinde yer yer Müslümanlara tahkir ve tahfif de buluna İvo Andriç'in bir sözünü insan şerefi konusunda örnek göstermesidir: “Bir keresinde İvo Andriç'e çok kısa bir mesaj vermesi istenseydi en önemli mesajının ne olacağı soruldu. O şöyle dedi: ‘ Sarhoş Olma!’ Andriç, eğer insanlar içmeyi bıraksalardı birçok başka kötülüğün de ortadan kalkacağına inanmıştı. Aynı yazar yine şu vurguda bulunur: ‘İnsanlar alkolün ne kadar zararlı olduğu hakkında konuşurken ikna edici sayısız misaller verirler. Bir doktor onun sağlık için ne kadar zararlı olduğundan bahseder. ... Fakat bir gerekçe, belki de en önemli gerekçe ihmal edilir: İnsan şerefi. İnsanlara şunu söylemek istiyorum: Kendi hatıranız için içmeyin, kendinize saygıdan dolayı, kendi saygınlığınız için; kendinizi alçaltmayın.’”

³⁹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 5.

⁴⁰ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 5-6.

AliyaAndric'in bu yorumlarını aktardıktan sonra kendi yorumunu ekler: "Alkolle ilgili yasaklamanın dinî bir yasaklama haline gelmesinin muhtemelen sebebi budur. Çünkü din bu fayda ve zarar hesabına kayıtsız kalabilir, fakat insan saygınlığının ihlâlüne kayıtsız kalmaz."⁴¹

Aliya'nın hem başka bir dinin hem de kendilerine akıl almaz şiddette katliama kalkışmış bir toplumun mensubunun sözünü, hiç tereddüt etmeden almış ve kendi dininin bir fikrî arka planı olarak yorumlamıştır.

Şeref ve Sadakat

Kendi kendisine en büyük şeref sorunun ne olduğunu sorar ve şu cevabı verir: "Her şeyden öte bir tek şey: Kendine ve gayene sadık kal."⁴² İnsanın kendisine sadık kalması kendi hayatında, tavır ve davranışlarında hayatının gayesinden ve bu gaye etrafındaki düşüncelerinden sapma göstermemesidir. Kendisine özür dilemesi karşılığında, hapisten çıkmayı teklif eden yönetim karşısında tam da dediği gibi kendisine ve gayesine sadık kalmış; şahsının ve değerlerinin saygınlığını korumuştur.

Izdırap ve Fedâkarlık

"Izdıraptan sakınılamaz ama fikirlerle tamamlanabilir. Yaşayan her şey acı çeker. Fakat sadece insanlar ızdıraba fikir giydirirler. Fark budur."⁴³

"Hakikî bir adam kendi insanî vazifesini yerine getirir veya onu yerine getirme uğraşında kendini tüketir. İnsan dediğimiz şeyin başı ve sonu budur. ... O, daima biyolojinin dışında bir şeydir. Çünkü hayvanlar da yaşar. İnsan olmak için biyolojik hayatın ötesinde bir şeylere sahip olmak gerekir. Sorun nasıl yaşandığı değil, niçin yaşandığıdır?"

Aliya'nın ızdıraba fikir giydirme konusundaki sözlerini açıklayıcı ifadeleri aşağıdaki gibidir. Özellikle derin ve şiddetli ızdırap, insanı korkularından kurtardığı için artık kendi hayatını yaşayabilir bir seviyeye getirmektedir. Aksi halde başkalarının düşüncesiyle ve sınırlarıyla bir hayat yaşamaktan kurtulma gücüne sahip olamayacaktır: "Bazen bana insanın, hayatın baskılarına dayanabilmesi için cehennemin dokuzuncu katına inmesi gerekmiş gibi

⁴¹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 8.

⁴² İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 9.

⁴³ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 12.

gelir. Bu, dayanılmaz olana dayanmayı, kabul edilemez olanı kabul etmeyi ifade eder. Korkulan her şeyin, mutlak olarak her şeyin kabul edilmesidir. Bu, tam da dünyanın tüm belaları başına gelmiş gibi görüldüğünde en acı verici olanı hariç acı dolu tüm bardakları içmiş gibi görüldüğünde, söz konusu en acı verici olanı almak ve tamamen içmek anlamına gelir. Bir gecede yaşlandığı söylenen insanlar vardır. Onlar, en aşağıya inmiş olanlar mıdır? Döndükleri zaman onlardan geriye kalan, tüm dünyaya, göğe ve yere cesaretle karşı çıkabilen ve herhangi bir hakikati doğrudan göğüsleyebilecek olan bir şeydir. Olabilecek her şey onların başına gelmiş ve onların korkacakları hiçbir şey, korku diye bir şey kalmamıştır. *Onlar, kendi hayatlarını yaşamaya hazırdırlar. Bu hayatın ne türden bir hayat olacağı önemli değildir; onlar yolun sonuna kadar sükûnet ve vakarla tahammül etmeye hazırdırlar. İşte ancak hayata katlanabilenler, ölüme katlanabilirler. Çünkü hayat, ölümden daha zor ve daha tehlikelidir.*”⁴⁴

Izdırap ahlak ile ilişkilendirilmekte ve güvenilirliğin sağlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır:

*“Izdırap ve acı, insan hayatında büyük bir ahlakî rol oynar. Açıklaması zordur ama hepimiz bunu hissederiz. Tabi bu, dünyanın değil daha ziyade insanın vasfıdır. Izdırap ve acı olmadığında eksik kalan şey, güvenilirlik dediğimiz o önemli şeydir.”*⁴⁵

Kazanç ve Fedakârlık Dinleri

Aliya'nın fedakârlık anlayışı, gerçek ve sahte dinleri birbirinden ayırt edici bir ölçü olmaktadır:

*“Putperestlik ve diğer sahte dinler kazanç dinleridir. Vahye dayalı tüm hakiki dinler ise fedakârlık dinleridir.”*⁴⁶

Dram: Tanrı'nın Görünür İzi

*“Sadece insan hayatının hakîkî bir anlamı ve de maksatları vardır. İnsanın âlemi (tabiatı) inceleyebilmesinin ve bununla birlikte ateist olarak kalabilmesinin sebebi budur. Ancak Allah söz konusu olmaksızın insanı ve onun hayatının manasını anlamak mümkün değildir. Dram, Tanrı'nın âlemdeki en kuvvetli ve en görünür izi olarak kalmaktadır.”*⁴⁷

⁴⁴ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 13.

⁴⁵ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 42.

⁴⁶ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 47.

⁴⁷ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 48-49.

Ciddiyet

Aliya işlerinde ve her yerde ciddi olmayı önemsemektedir. Yaptığı işi ciddiye almamayı ihanete eşdeğer tutmaktadır. Bir ideal için ya fedakârlık yapacaksınız ya da yapmayacaksınız. Bunun arası yoktur: “Kierkegaard ‘işinde, daima ve her yerde ciddi ol’ der; İbsen’in (ya da Nietzsche’nin) ‘ya-ya da kanunu’nu hatırlatır. Ya bir ideale bilâ-kayd ü şart fedakârlık yapmak üzere çağırılan ve hazır olan birisiniz ya da değilsiniz. Böyle değilseniz, işi yarım bırakmaktan daha kötü bir şey yoktur. Bazen bu, ihanet ve yalana eşittir.”⁴⁸

Cesaret

Aliya cesareti şu şekilde ifade eder: “Bela aramak, cesaret değil, deliliktir. Cesaret, insanın sakınamayacağı sorunlarla makul bir şekilde yüzleşme istekliliğidir.”⁴⁹

Bu tanıma uygun şekilde kendi kendisini iddialı bir şekilde ortaya atmaz. Yüzleşme konusundaki tavrını merak eder:

“Sık sık, özellikle de hemen verdiğim kararlardan sonraki günlerde beni bekleyen şeylere katlanabilecek cesarete sahip olup olmadığımı merak ettim.”⁵⁰

Var Olma Vasıtası Büyük Dertler

İnsanı aşama aşama parçalar halinde ve sürekli olarak tüketen yüzlerce küçük ve parça sorun ve meşakkatten kurtaran şey, büyük meşakkattir. Büyük meşakkat ise ancak bir ideal uğruna insana eşlik etmektedir: “Bu tek büyük meşakkat, beni her gün tedricen, parçalar halinde ama sistematik olarak tüketecek yüzlerce küçük meşakkatten kurtardı.”⁵¹

Affetmek ve Adalet

Affetmek haksızlığı yenmenin tek yolu olarak görünmektedir. Haksızlığın mukabili ve muadili bir hareket başka bir haksızlığa yol açabileceğinden insanın affetmesi kendi

⁴⁸ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 20.

⁴⁹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 21.

⁵⁰ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 19.

⁵¹ İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 21.

saygınlığını ve adaleti sağlamanın yegâne yolu olarak karşımıza çıkmaktadır: “Haksızlık, adaletle, cezayla tedavi edilebilir. ... Fakat haksızlığı yenmenin tek yolu affettir. Kur’ân’ın adaleti öğretmesi ve affi tavsiye etmesinin sebebi budur. Bununla birlikte adalet denilen şeyin gerçekten adil olduğunu veya yeni bir haksızlıktan ibaret olmadığını nasıl bilebiliriz? İnsan hayatında aynı olan var mıdır? Ceza ve suç birbirlerinin misli midirler- hiç misli olabilirler mi?- biri diğerinin ölçüsünde olabilir mi? Her adalet insanlar tarafından beyan edilip uygulanması sebebiyle daima yeni bir haksızlık, yine kendisinin adaletini arayan bir haksızlık değil midir? Tekrar tekrar.”⁵²

Hata ve Rezillik

İnsanın hata ve rezillikler konusunda başka insanların hatalarını ve reziletlerini gördüğümüzü dile getirmektedir:

“Tıpkı çocuklarımızın yükünü yüklenmemiz gibi, kendi hatalarımız ve reziletlerimizden ziyade diğer insanların hata ve reziletlerini hissederiz.”

Sonuç

Aliya, ele aldığı kişi, eser ve hadiseleri görünen yüzüyle değil, görünmeyen ve çoğunlukla insanların fark edemedikleri derinlik ve boyutta görmekte ve değerlendirmektedir. Bunu yaparken dünyanın herhangi bir coğrafyasında, herhangi bir inanca, herhangi bir ideolojiye sahip bir düşünürden istifade etmek noktasında hiçbir şekilde tereddüt göstermemektedir. Onun okuduğu ve referans gösterdiği kaynaklar bir inanç ya da ideolojiyle sınırlı değildir. Doğru bildiklerini, gördüklerini kendi fikirlerine referans göstermiş, gösterirken de haklılığını dile getirmiştir. Karşı olduğu görüşlerle karşılaşınca yine ilmî ölçüler içerisinde eleştiride bulunmuştur. Onun birçok tespit, gözlem ve yorumları, dünya insanların ortak meselesidir. Zira o da insanların ve insanlığın ortak meseleleriyle meşgul olmuştur. Bu sebeple onun kaleminde her zaman evrensel bir çizgi söz konusudur. Aliya’nın bu yönü aslından tam bir Müslüman tavrıdır. Bütün dünya insanlarını içine alan bir söylem ve bakış açısına sahip olmak ondan bize gelen ve kalan en önemli mesajlardan biridir. Ancak bu şekilde kuşatıcı olunabileceğini bizzat kendi görüş ve eylemleriyle göstermiştir.

⁵² İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım, 23.

İnsan olmak; adalet, rüya, dâhili işlem, insanın değişmesi, cebrî tektiplik, saygınlığın ölçüsü, söylem ve hareketlerin ruhtan kaynaklanması, ciddiyet ve cesaret gibi doğrudan insanı ilgilendiren ve gösteren kavramlar Aliya'nın kaleminde çok daha farklı şekilde karşımıza çıkar. Bu kavramlar üzerinde yaptığı izah ve analizleri, insanların bir iç dünyasını gösterecek güce sahiptir.

Normal şartlarda masum niyetlerle yapılan birçoksöylem ve eylemlerin arka planında insanın ve toplumun saygınlığının ne derece göz ardı edildiğini ve zedelendiğini Aliya'nın insan ve toplumların iç dünyasını ortaya çıkaran analizleri sayesinde görmekteyiz.

Ortaya çıkan tespit ve yorumlar bizlere bir biçim sunmaktan çok ötedir. Biçim neticede bir kalıp sunar ve o kalıbın da bir ömrü vardır. Aliya'da sunulan şeyler, birer ölçüdür. Fikirlerimizi zamana uyarlarken işimize yarayacak temel ölçülerdir. Bize yarayan bu ölçüleri, yerinde ve zamanında değerlendirmektir.

Kaynakça

İzzetbegoviç, Aliya. Özgürlüğe Kaçışım. çev. Hasan Tuncay Başoğlu. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.

Beyatlı, Yahya Kemal. Kendi Gökkubemiz. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2001.